

ΔΙΕΡΧΕΤΑΙ ΚΡΙΣΙΝ Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ;

ὑπὸ

ΞΕΝΟΦ. ΖΟΛΩΤΑ

Ὁ ἀσχολούμενος διὰ πρώτην φοράν μὲ τὰ προβλήματα τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ αἰσθανθῇ κατάπληξιν καὶ ἐν μέρει ἀπογοήτευσιν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κατευθύνσεων θεωριῶν καὶ διδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀναπτυχθῇ καὶ ἐπὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν βασικωτέρων ζητημάτων τῆς ἐπιστήμης. Τὴν κατάστασιν ταύτην ἤρχισαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ παρουσιάζουν μὲ ζωηρὰ χρώματα καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ οἰκονομολόγοι, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ὁμιλοῦν μετ' ἀπαισιοδοξίας διὰ τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν. Ἀναφέρομεν δύο γνωστοὺς οἰκονομολόγους, τὸν γάλλον καθηγητὴν Rist καὶ τὸν γερμανὸν καθηγητὴν Sombart.

Ὁ Rist εἰς μίαν κριτικὴν ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Aftalion «Prix change et monnaie» διερωτᾶται ἂν εἶναι δυνατόν ποτε νὰ συμφωνήσουν δύο οἰκονομολόγοι, ὁ δὲ Sombart εἰς τὸ πολύκροτον ἔργον τοῦ «Die drei Nationalökonomien» παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν καλουμένην Πολιτικὴν Οἰκονομίαν τὸ πᾶν εἶναι ἀκαθόριστον, τὸ ἀντικείμενόν της, ἡ μέθοδός της ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπωνυμία της. Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον αἱ ἔρευναι αὐτῆς ἀναφέρονται εἰς τὴν γῆν ἢ τὴν σελήνην.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ : *A m o n n , A . : Objekt und Grundbegriffe der theoretischen Nationaloekonomie, Leipzig 1927.*— Τοῦ ἰδίου : *Grndzüge der Volkswohlstandslehre, Jena 1926.*— *B a c k , J . : Die Entwicklung der reinen Oekonomie, Jena 1929.*— *B a u d i n , L . : La loi économique εἰς Revue d'Économie Politique 1924.*— *B o d i n , C . : Esquisse d'une conception et d'une ordonnance scientifique de l'Économie Politique εἰς Revue d'Économie Politique 1920.*— *C a s s e l , G . : Grundgedanken der theoretischen Oekonomie, Leipzig 1926.*— *E u c k e n , W . : Kapitaltheoretische Untersuchungen, Jena 1934.*— *E l y , R . : The past and present of political economy, New York 1927.*— *Germain-Martin, H . : De la prétendue faillite des lois économiques depuis 1914, Paris 1925.*— *Gide et Rist : Histoire des doctrines économiques, Paris 1930.*— *Gottl-Ottlilienfeld, F . : Wirtschaft und Wissenschaft, 2 τόμοι Jena 1931.*— Ζ ο λ ῶ τ α , Ξ . : Αἱ νεώτεραι τάσεις τῆς θεωρητικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς, Ἀθῆναι 1929.— Κ α λ ι τ σ ο υ ν ἄ κ ι , Δ . : Ὁ *Werner Sombart* καὶ ἡ συστηματοποίησις τῆς πολιτικῆς

Τόσον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἀπόψεων, τῶν κατευθύνσεων καὶ τῶν ἀντιλήψεων, ὥστε σχεδὸν ἕκαστος οἰκονομολόγος νὰ παρουσιάζεται μὲ ἰδίας γνώμας περὶ τῶν καθηκόντων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἐρωτᾶται ὅμως ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εὐρίσκεται πράγματι εἰς τὴν οἰκτρὰν αὐτὴν κατάστασιν τῆς ἀοριστίας καὶ ἀναρχίας, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Sombart;

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὅτι ὁ Sombart ὑπερβάλλει ἀδικαιολογήτως τὴν πραγματικότητα, ἐν τούτοις ὅμως εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη μετὰ βίον δύο περίπου αἰώνων διατρέχει σήμερον περίοδον κρίσεως. Ἡ κρίσις αὕτη προεκλήθη κυρίως ἀπὸ τὰς τάσεις πολλῶν συγχρόνων οἰκονομολόγων, οἱ ὅποιοι ἐνόμισαν ὡς καθηκόν των νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰς κατευθύνσεις καὶ τὰς θεωρίας τὰς ὁποίας εὔρον καὶ νὰ δημιουργήσουν νέας τοιαύτας, χωρὶς νὰ καταγίνουν εἰς τὴν ἀμερόληπτον καὶ ἐμπεριστατωμένην ἐξέλιξιν τῶν ὑφισταμένων καὶ τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν. Αἱ τάσεις αὗται παρατηροῦνται μεταξὺ τῶν Γερμανῶν κυρίως οἰκονομολόγων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιδιώκουν τὴν ἐκ βάθρων ἀνασύστασιν καὶ ἐδραίωσιν νέου, ὅπως ὁ Adolph

οἰκονομίας εἰς Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, 1930.— Κορώνη, Σπ.: Πολιτικὴ Οἰκονομία καὶ τεχνικαὶ ἐπιστῆμαι, Ἀθήναι 1918.— Keynes, J. N.: *The scope and the method of political economy*, London 1930 — Mises, L.: *Grundprobleme der Nationalökonomie* Jena 1933 — Moll, B.: *Gerechtigkeit in der Wirtschaft?* Leipzig 1932.— Τοῦ ἰδίου: *Gibt es eine exakte Nationalökonomie?* Leipzig 1924.— Myrdal, G.: *Das politische Element in der nationalökonomischen Doktrinenbildung*, Berlin 1932.— Pöhl, L.: *Die gegenwärtige Krise in der deutschen Volkswirtschaftslehre*, Leipzig 1921.— Rickert, H.: *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*, Tübingen 1915.— Robbins, L.: *An essay on the nature and significance of economic science*, London 1932 — Rueff, J.: *Des sciences physiques aux sciences morales*, Paris 1922.— Schmoller, G.: *Zur Literaturgeschichte der Staats und Sozialwissenschaften*, 1888.— Τοῦ ἰδίου: *Volkswirtschaft, Volkswirtschaftslehre und-methode* εἰς *Handwoerterbuch der Staatswissenschaften* 3η ἔκδοσις, Jena 1909.— Simiand, F.: *La méthode positive en science économique*, Paris 1912.— Sombart, W.: *Die drei Nationalökonomien*, München 1930 — Spann, O.: *Fundament der Volkswirtschaftslehre*, Jena 1923.— Τοῦ ἰδίου: *Die Krisis in der Volkswirtschaftslehre*, München 1930.— Struve, P.: *L'idée de loi naturelle dans la science économique* εἰς *Revue d'Économie Politique*, 1921.— Truchy, H.: *Les méthodes en économie politique* εἰς *Les méthodes juridiques*, Paris 1911.— Weber, M.: *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen 1922 — Weber, Ad.: *Volkswirtschaftslehre, eine Einführung*, München 1932.

Weber ἐπιγραμματικῶς ἐκφράζεται ἐπιστημονικοῦ Ὀλύμπου ἐκδιώκοντες ἐκεῖθεν τοὺς ξένους ἀνεπιθυμήτους παλαιόθεν ἐν αὐτῷ ἐδραίοντας θεούς. Αἱ προσπάθειαι αὗται, ἀναχωροῦσαι καὶ κατευθυνόμεναι ἄνευ δεσμοῦ καὶ συνοχῆς πρὸς ὅ,τι ἐπετεύχθη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας κατὰ τὸ παρελθόν, θεωροῦνται ἀπλῶς καὶ μόνον λόγῳ τῆς ἀκολουθηθείσης τακτικῆς ὡς ἐπιστημονικαὶ πρωτοτυπιαί, συγκεντρώνουν εὐρυτέραν προσοχήν καὶ δημιουργοῦν βαθμηδὸν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἔρευνά τις ἐπιστημονικῶς ἐπιτυχῆς, ἀρκεῖ νὰ ἀπολήξῃ εἰς πρωτότυπὸν τι κατασκευάσμα ἀνεξαρτήτως ἂν τοῦτο ἀποτελῇ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἢ παραδοξολογίαν.

Ἐπὶ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς ἐγράφησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολλά· φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ταῦτα συνετέλεσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μᾶλλον εἰς τὴν συσκότισιν παρὰ εἰς τὴν διαλεύκανσιν τῶν πραγμάτων, καθόσον ἕκαστος σχεδὸν τῶν ἐρευνητῶν γράφων ἐπὶ τῆς καταστάσεως δὲν ἐξετάζει ταύτην ἀμερολήπτως ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ κατευθύνσεως τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπιδιώκει νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὡς μόνην ὀρθήν, δεδομένου ὅτι συχνότατα ἡ σκέψις τοῦ ἐρευνητοῦ λαμβάνει τὴν κατεύθυνσίν της ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας του.

Μία τοιαύτη ἔρευνα διὰ νὰ καταστῇ διαφωτιστικὴ προϋποθέτει ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἄνωτέρω τρόπον ἐξετάσεως ἀμερόληπτον καὶ ἀντικειμενικὴν παρακολούθησιν τῶν διαφόρων ρευμάτων καὶ κατευθύνσεων. Ἐν τοῖς κατωτέρω ἐπιχειροῦμεν κριτικὴν ἀνασκόπησιν τῶν διαφόρων κατευθύνσεων ἐπὶ τῶν ζητημάτων ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸ κέντρον τῶν διαφορῶν καὶ διαφορῶν μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων.

Τὰ ζητήματα ταῦτα εἶναι τρία :

Πρῶτον. Τὸ ζήτημα τοῦ ἀντικειμένου.

Δεύτερον. Τὸ ζήτημα τῆς μεθόδου.

Τρίτον. Τὸ ζήτημα τῶν θεωριῶν.

I. Τὸ ζήτημα τοῦ ἀντικειμένου.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα αἵτια τῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν διέρχεται σήμερον ἡ θεωρητικὴ οἰκονομική, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων διὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης.

Γενικῶς ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἀποκαλῇται τὸ ἀντι-

κείμενον τῆς ἐπιστήμης μας «οἰκονομία», μολονότι ὁμῶς χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις αὕτη ὑπὸ ὅλων σχεδὸν τῶν συγγραφέων πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀντικειμένου, κατήντησε νὰ ἐμφανίζεται εἰς ἕκαστον σχεδὸν ἐξ αὐτῶν μὲ ἴδιον περιεχόμενον. Βεβαίως εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ ἀντικειμένου ὑπάρχει τι τὸ κοινόν, ἐν τούτοις ὁμῶς ὑφίστανται σημαντικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν, συντελοῦσαι πολλάκις εἰς τὸ νὰ λαμβάνη ὁλόκληρος ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἰδίαν κατεύθυνσιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκομίζῃ τις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς δὲν εἶναι σταθερῶς καθωρισμένον οὔτε δύναται νὰ καθορισθῇ παγίως καὶ σταθερῶς. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι πάντες οἱ οἰκονομολόγοι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ θεωρητικὰς κοινωνικοοικονομικὰς ἐρεῦνας ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον οἰκονομία. Ἡ οἰκονομία ὁμῶς εἶναι ὅρος κατ' ἐξοχὴν πολύμορφος καὶ πολύπλευρος. Ἐκάστη τῶν πολλῶν αὐτῆς πλευρῶν ἀποτελεῖ πεδίον εἰδικῆς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐτοτελοῦς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, δύναται δηλαδή νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ πολλῶν ἀντιστοίχων πρὸς τὰς πλευρὰς αὐτῆς ἀπόψεων, ἀπὸ φυσικῆς, ἀπὸ τεχνικῆς, ἀπὸ νομικῆς, ἀπὸ ἠθικῆς, ἀπὸ κοινωνικῆς, ἀπὸ ἀτομικῆς ἀπόψεως. Οὐσιῶδες πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης εἶναι συνεπῶς ἡ διάκρισις τῆς συγκεκριμένης πλευρᾶς τῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ὁποίας ἐπιδίδεται ἡ θεωρητικὴ οἰκονομικὴ. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην παρουσιάζεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ ἐρευνητὴς ἐλεύθερος νὰ ἀναφερθῇ εἰς ὅποιανδήποτε πλευρὰν τῆς οἰκονομίας θέλει καὶ νὰ καθορίσῃ τὸ ἀντικείμενον κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀκριβῶς ταύτης πηγάζουν αἱ σπουδαιότεραι συγκρούσεις καὶ διαφωνίαι μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων.

Ὡς ἐπιτυχῶς παρετήρησεν ὁ Αἰσώπης ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀντικειμένου (Erfahrungsobjekt) καὶ τοῦ γνωσεολογικοῦ ἀντικειμένου (Erkenntnisobjekt). Τὸ γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ σύμπλεγμα ὠρισμένων γνωρισμάτων τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀντικειμένου, τὰ ὁποῖα παραλαμβάνονται ἀπὸ τούτου ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς ὠρισμένου γνωσεολογικοῦ σκοποῦ.

Ὁλόκληρος λοιπὸν ἡ διαφωνία καὶ ἡ διαμάχη εἰς τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν στρέφεται περὶ τὸ γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον καὶ οὐχὶ περὶ τὸ ἐμπειρικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρκετὰ σαφῶς καθωρισμένον.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχουν παρουσιασθῇ αἱ μεγαλύτεραι πλάναι, καθόσον ἕκαστος σχεδὸν ἐκ τῶν αὐτοτελῶν οἰκονομολόγων λαμβάνει ἴδια γνωρίσματα τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀντικειμένου καὶ δημιουργεῖ ἰδίαν ἔννοιαν, δηλαδή ἴδιον γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον, ὑποστηρίζων ὅτι μόνον αὐτὸ εἶναι τὸ ὀρθόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐσφαλμένα. Τοιουτοτρόπως ἐφθάσαμεν νὰ ἔχωμεν τὸν μέγαν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννοιῶν τῆς οἰκονομίας ὡς γνωσεολογικοῦ ἀντικειμένου τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς.

Ποία ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ποία ὀρθή; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἀπαντήσωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ὀρθή καὶ ἐσφαλμένη ἔννοια τῆς οἰκονομίας. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον θέτει τις εἰς τὴν οἰκονομολογικὴν ἔρευναν. Ὁ σκοπὸς ὅμως δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε ὀρθὸς οὔτε ἐσφαλμένος, καθόσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὑποκειμενικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἐρευνητοῦ [εὐρισκόμενος οὕτως ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τοῦ τεθέντος σκοποῦ σχηματίζεται καὶ τὸ γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον ἐκ τοῦ ἐμπειρικοῦ, παραλαμβάνονται δηλαδή ἐκ τούτου ἐκεῖνα τὰ πραγματικὰ οἰκονομικὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν τὸν ἐρευνητὴν καὶ συναρμολογοῦνται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον.

Ἐκ τῶν λεχθέντων προκύπτει σαφῶς ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἀντικειμένου τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης παρέμεινε μόνον προσπάθεια. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει ἀπολύτως καθωρισμένων ἐπιστημονικῶν συντελεστῶν ἀλλ' ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν τιθέμενον ὑπὸ τοῦ ἐπιστήμονος εἰς τὴν ἔρευνάν του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁλόκληρος ἡ συζήτησις καὶ φιλονικεῖα περὶ τοῦ ὀρθοῦ ἢ μὴ ὀρθοῦ ὁρισμοῦ τῆς οἰκονομίας ὡς ἀντικειμένου τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς, δὲν ὠδήγησε εἰς θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐφ' ὅσον δὲ θὰ ὑπάρχῃ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχουν ταῦτοχρόνως καὶ πολλαὶ διάφοροι γνώμαι περὶ τοῦ γνωσεολογικοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς τῆς οἰκονομίας. Ἡ ὑφισταμένη ὅμως ἐλευθερία τοῦ οἰκονομολόγου εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ γνωσεολογικοῦ ἀντικειμένου δημιουργοῦσα τοσαύτην σύγχισιν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόλυτος καὶ ἀνεξέλεγκτος. Πράγματι εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ ἐρευνητὴς δὲν δύναται νὰ ἀγνοήσῃ δύο σπουδαῖα περιοριστικὰ κριτήρια ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ὑπείσέλθῃ εἰς τὰ ὅρια

ξένων ἐπιστημῶν ἢ νὰ καταλήξῃ εἰς ἄσκοπα θεωρητικὰ κατασκευάσματα.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κριτηρίων τούτων ἐκπηγάζει ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ἄλλων συγγενῶν ἐπιστημῶν, συνεπάγεται δὲ διὰ τὸν παραγνωρίζοντα αὐτὸ ἐρευνητὴν, μετατόπισιν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἄλλης ἐπιστήμης, ἀφ' οὗ εἶναι φανερόν ὅτι πᾶσα πλευρὰ τῆς οἰκονομίας ἢ τεχνική, ἢ φυσική, ἢ νομική, ἢ ἠθική κλπ. ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἀντιστοίχου ἐπιστήμης. Βεβαίως τὰ ὅρια τοῦ ἀντικειμένου ἐκάστης αὐτῶν δὲν εἶναι ἀπολύτως σταθερὰ παρουσιάζοντα πάντοτε ρευστότητά τινα, ὃ ἐρευνητὴς ὅμως δὲν δύναται νὰ τὰ ἀγνοήσῃ, ἢ ἐλευθερία του δ' ὥς ἐκ τούτου περιορίζεται. Ἐὰν θελήσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ὅρια ταῦτα, τότε ἀναγκαστικῶς ἡ ἔρευνά του μεταφέρεται ἐπὶ προβλημάτων ἀποτελούντων ἀντικείμενον ἄλλης ἐπιστήμης, τοιοιυτοτρόπως δὲ παύει εὐρισκόμενος εἰς τὸ πλαίσιον τῆς προηγουμένης ἐπιστήμης. Τὰ προβλήματα ταῦτα ὁ συνεπὴς ἐρευνητὴς λαμβάνει, ὅπως ὁ Αἰσώπης ὀρθῶς διατυπώνει «ἀπλῶς ὡς δεδομένα χωρὶς νὰ προβαίνει εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ εἴδους τῶν δεδομένων τούτων καὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐπενεργείας των ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, ἐκτὸς ἐὰν μία τοιαύτη ἀνάλυσις ἀποβαίνει ἀπαραίτητος πρὸς εἰδικὴν διάγνωσιν ἐμφανοῦς τινος εἴδους ἐξαρτήσεως τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας ἐκ τῶν κοινωνικῶν προϋποθέσεων».

Τὸ δεύτερον περιοριστικὸν κριτήριον ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν παράδοσιν. Ἡ θεωρητικὴ οἰκονομικὴ ἐδραιωθείσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα ἀπὸ δύο σχεδὸν αἰώνων ἐδημιούργησε παράδοσιν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ Tableau économique τοῦ Quesnay, τοῦ Wealth of nations τοῦ Smith, τῶν Principles τοῦ Ricardo διὰ μέσου τῆς Μετακλαστικῆς καὶ τῆς Ψυχολογικῆς Σχολῆς μέχρι τοῦ οἰκονομολογικοῦ συστήματος τοῦ Cassel σκοπὸς τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς ὑπῆρξεν ἡ ἔρευνα τῆς κοινωνικῆς πλευρᾶς τῆς οἰκονομίας, εἰδικώτερον δὲ τῆς ἀλληλουχίας καὶ συναρτήσεως τῶν κανονικῶν καὶ ρυθμικῶς ἐπαναλαμβανομένων γενικῶν φαινομένων αὐτῆς ὡς εἶναι τὸ τῶν τιμῶν καὶ τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος.

Τὰ δύο μνημονευθέντα κριτήρια δὲν εἶναι βεβαίως ὑποχρεωτικὰ διὰ τὸν ἐρευνητὴν, ἢ παραγνώρισις ὅμως αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ποικιλομόρφων συστημάτων καὶ διδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι ἢ παύουν νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν θεωρητικὴν

οἰκονομικήν, εὐρισκόμεναι εἰς τὸ πλαίσιον ξένης ἐπιστήμης ἢ περιπίπτουν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ οὐτοπισμοῦ.

Τοιαῦται τάσεις παρετηρήθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, μεταξὺ γερμανῶν κυρίως οἰκονομολόγων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ χαρακτηριστικώτεροι εἶναι ὁ Spann, ὁ Gottl, Ottlilienfeld καὶ ὁ Sombart. Καὶ οἱ τρεῖς ἀπαρνοῦνται τὴν καλλιέργειαν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν κλασικῶν, μεταφέρουν τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, περιορίζονται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οἰκονομίας εἴτε ἀπὸ τεχνικῆς, εἴτε ἀπὸ κοινωνιολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς, εἴτε ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ κριτικοὶ ἐχαρακτήρισαν τὸ μὲν σύστημα τοῦ Sombart ὡς ἱστορικόν, τὸ σύστημα τοῦ Gottl Ottlilienfeld ὡς τεχνολογικόν, τὸ δὲ σύστημα τοῦ Spann ὡς κοινωνιολογικόν καὶ φιλοσοφικόν.

2. Τὸ ζήτημα τῆς μεθόδου.

Ἡ μέθοδος εἶναι ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἀπὸ τὰς λοιπὰς, ταῦτοχρόνως ὅμως ἀποτελεῖ καὶ μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἀφορμὰς πρὸς μεγάλας καὶ ριζικὰς διαφωνίας μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων. Ἡ πρώτη μεγάλη κρίσις ἣτις ἐσημειώθη εἰς τὴν ἐπιστήμην μας προῆλθεν ἐκ τῆς διαφωνίας περὶ τὴν μέθοδον.

Ὡς γνωστόν, οἱ κλασικοὶ ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὰς ἐρεῦνας των τὴν μέθοδον τῆς συναγωγῆς καὶ τῆς ἀφαιρέσεως. Βασιζόμενοι, δηλονότι, ἐπὶ ὠρισμένων προϋποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς πραγματικότητος, συνήγον κατόπιν διάφορα ἀναγκαῖα συμπεράσματα. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἀπέβλεπον εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν αἰτιολογικῶν οἰκονομικῶν νόμων ὁμοίων πρὸς τοὺς φυσικοὺς.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς μεθοδολογικῆς βάσεως εὐρίσκεται καὶ ἡ ψυχολογικὴ σχολή, παρ' ὅλην τὴν διάφορον ἐπωνυμίαν της καὶ τὸ ἀντίθετον τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν. Καὶ ἡ σχολή αὕτη, μιμουμένη τοὺς κλασικοὺς, ἐπεδίωξε τὴν αἰτιολογίαν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν αἰτιολογικῶν νόμων, χρησιμοποιοῦσα τὴν μέθοδον συναγωγῆς καὶ ἀφαιρέσεως. Ἡ μόνη διαφορὰ μετὰ τοὺς κλασικοὺς εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἡσχολήθησαν μετὰ τοὺς ἀντικειμενικοὺς παράγοντας τῆς ἀξίας καὶ τῶν τιμῶν, ἡ ψυχολογικὴ σχολή ἔστρεψε τὴν προσοχὴν της εἰς τοὺς ὑποκειμενικοὺς παράγοντας καὶ

τὰ οἰκονομικὰ αἵτια τοῦ ἀνθρώπου, στηριχθεῖσα πρὸς τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχολογίας. Ἡ ψυχολογικὴ ὁμῶς αὕτη κατεύθυνσις τῆς σχολῆς τοῦ ὀρίου χρησιμότητος δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὕτη ἔθεσε διάφορον ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς σκοπὸν καὶ συνεπῶς ἐφήρμοσεν ἄλλην μέθοδον, καθόσον ἀπὸ ἀπόψεως σκοποῦ καὶ μεθόδου συμφωνοῦν· ἡ διαφορὰ ἔγκειται μόνον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς ἐνόμισαν ὅτι εὗρον ἀλ-
λαχοῦ τὴν αἰτιολογίαν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, πρὸς τοῦτο δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ προστρέξουν εἰς τὴν βοήθειαν τῆς ψυχολογίας. Ἡ χαρακτηρίζουσα λοιπὸν μέθοδος καὶ τὰς δύο ταύτας κατευθύνσεις εἶναι ἡ αἰτιολογική, κύριος δὲ σκοπὸς ἡ αἰτιολογία τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων.

Ἐντελῶς ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἠκολούθησεν ἡ **ἱστορικὴ σχολή**, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται καὶ ἡ πρώτη μεθοδολογικὴ ἔρις εἰς τὴν ἐπιστήμην μας. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀπέρριψε τὴν αἰτιολογικὴν μέθοδον, ἥτις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν αἰτιολογικῶν νόμων τῇ βοηθείᾳ τῆς συναγωγῆς καὶ τῆς ἀφαιρέσεως, ἰσχυρι-
σθεῖσα ὅτι αὕτη καταλήγει εἰς ἀφηρημένον δογματισμόν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἡ σχολὴ αὕτη ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομικὴν νέαν μέ-
θοδον, τὴν **περιγραφικὴν ἱστορικὴν**, βασιζομένην ἐπὶ τῆς με-
θόδου τῆς ἐπαγωγῆς, καθόσον ἐφρόνει ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μόνη δυναμένη νὰ δώσῃ πλήρη καὶ πιστὴν εἰκόνα τῆς πραγματικό-
τητος.

Εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν, ἀπὸ ἀπόψεως μεθοδολογικῆς, δεόν νὰ ὑπαχθοῦν καὶ νεώτεροί τινες, ἰδίᾳ ἄμερικανοί, οἰκονομολόγοι, οἱ ὁποῖοι, ἀπογοητευθέντες ἀπὸ τὴν ἀφηρημένην θεωρίαν, ἐτρά-
πησαν εἰς τὴν πρακτικὴν πραγματικὴν μελέτην τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Οὗτοι ἀπαρνοῦνται, ὅπως καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἱστορι-
κῆς σχολῆς, τὴν μέθοδον τῆς συναγωγῆς, χρησιμοποιοῦντες εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν ἀποκλειστικῶς τὴν μέθοδον τῆς ἐπαγωγῆς. Ἡ μόνη διαφορὰ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς εὐρίσκεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῶ οἱ ἱστορικοὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἱστορικὴν κυρίως παρα-
κολούθησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, οὗτοι καταγίνονται εἰς τὴν στατιστικὴν ποσοτικὴν μελέτην αὐτῶν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τοῦ Spann ἀνεπτύχθη νεωτέρα κατεύθυνσις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, μὲ ἰδιαιτέραν μέθο-
δον, τὴν **τελεολογικὴν**. Ὁ Spann βλέπει τὴν σύνθεσιν τῆς οἰ-
κονομίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχέσεως τοῦ μέσου πρὸς τὸν σκο-
πὸν. Ἡ οἰκονομία δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν σκοπός, ἀλλὰ σύστημα

τῶν μέσων διὰ τοὺς σκοπούς. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη τοῦ Spann εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἀπὸ τὴν τῶν κλασικῶν καὶ τῶν λοιπῶν οἰκονομολόγων, οἱ ὅποιοι ἐξετάζουν τὰ οἰκονομικὰ γεγονότα αἰτιολογικῶς. Ὁ Spann ἀντιθέτως ἐρευνᾷ ταῦτα τελεολογικῶς, δηλαδή ἐξετάζει τὰ μέσα πρὸς τοὺς σκοπούς ἐν σχέσει πρὸς τὰς κρίσεις μας. Ἐρευνᾷ τὴν σκοπιμότητα τῶν μέσων καὶ οὐχὶ τὴν αἰτιολογικότητα αὐτῶν.

Καὶ τώρα τίθεται τὸ ἐρώτημα : ποία ἐκ τῶν μεθοδολογικῶν τούτων κατευθύνσεων δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀρθή καὶ ποία ὡς ἐσφαλμένη ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντῶμεν ὅτι ὅλαι εἶναι ὀρθαί, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκάστη τούτων ἐπιτελεῖ τι τὸ ὁποῖον δὲν κάμνει ἡ ἄλλη. Δηλαδή ἡ μία δὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἄλλην, ἀλλὰ ὅλαι βαίνουν παραλλήλως. Ἡ διαφορὰ ὀφείλεται εἰς τὸν ἰδιαιτέρον σκοπὸν τὸ ὁποῖον ἔχει θέσει ἐκάστη τῶν κατευθύνσεων, καθόσον, ἀναλόγως τοῦ τιθεμένου σκοποῦ, εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ ἀρμόζουσα μέθοδος. Οὕτως ἡ μὲν πρώτη κατεύθυνσις ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ αἰτιολογικοὺς νόμους, ἡ δευτέρα ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς λεπτομερείας τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος, ἡ τρίτη διὰ τὴν σχέσιν τῶν μέσων πρὸς τοὺς σκοπούς. Τρεῖς διάφοροι σκοποί, τρία διάφορα γνωσεολογικὰ ἀντικείμενα, τρεῖς διάφοροι μέθοδοι. Τὸ πρωταρχικὸν εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην εἶναι ὁ σκοπός. Περὶ τῆς ὀρθότητος ὅμως ἢ τῆς σφαλερότητος τῶν σκοπῶν οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος, καθόσον ἡ κριτικὴ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, ὡς ἐσημειώσαμεν καὶ ἀνωτέρω, εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνης. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δύναται μόνον νὰ ἐξετάσῃ τὸ πῶς εἶναι, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ πῶς πρέπει νὰ εἶναι· ἐρευνᾷ δηλαδή τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ὄντολογικῶς, οὐχὶ δὲ δεοντολογικῶς.

Κατόπιν τούτων, φαίνεται ἐντελῶς περίεργον πῶς πλανῶνται οἰκονομολόγοι, ὡς ὁ Schmoller, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἠκολούθησε μίαν κατεύθυνσιν, θεωρεῖ ὡς ἀδύνατον καὶ ἀπηγορευμένην τὴν ἄλλην, ἢ ὡς ὁ Spann, ὁ ὁποῖος, κατόπιν τῆς νέας αὐτοῦ κατευθύνσεως, βλέπει δύο ὁδοὺς εἰς τὴν ἐπιστήμην, μίαν ἢ ὁποία φέρει εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ ἑτέραν ὁδηγοῦσαν πρὸς τὰ ἄνω, τὴν ἰδικήν του.

3. Τὸ ζήτημα τῶν θεωριῶν.

Ἐκτὸς τοῦ ζητήματος τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς μεθόδου, ἔχομεν τὸ πρόβλημα τῆς ἀκριβείας τῶν θεωριῶν, δηλαδὴ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ἡ θεωρητικὴ οἰκονομικὴ ἐκ τῆς ἐρεῦνης τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Βεβαίως τὰ ζητήματα τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς μεθόδου εἶναι ἀδύνατον νὰ καθορισθοῦν ἀντικειμενικῶς, ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον θέτει ὁ ἐπιστήμων εἰς τὴν ἔρευνάν του· ὅταν ὅμως ταῦτα καθορισθοῦν καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἔρευνα, ἐρωτᾶται : εἶναι δυνατόν νὰ καταλήξῃ αὕτη εἰς ἀκριβῆ καὶ θετικὰ ἀποτελέσματα ; Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνέκαθεν κυριωτέραν κατεύθυνσιν τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς, συνισταμένην εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ρυθμικότητος καὶ τῆς κανονικότητος τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν αἰτιολογικὴν καὶ συναρτησιακὴν ἐρμηνείαν τῶν γενικῶν φαινομένων αὐτοῦ, καὶ ἐξετάσωμεν τὰ ἀποτελέσματα εἰς τὰ ὁποῖα αὕτη κατέληξεν ἐπὶ τῶν διαφόρων προβλημάτων, θὰ διαπιστώμεν ἐξαιρετικῶς μεγάλην ποικιλίαν μεταξὺ τούτων. Ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ὅπως εἶναι ὁ τόκος, ὁ ἐργατικὸς μισθός, ἡ ἀξία, αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις, κλπ., εὐρίσκομεν πλῆθος θεωριῶν, δι' ἑκάστην τῶν ὁποίων ὁ δημιουργὸς αὐτῆς ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἡ μόνη δίδουσα ἀκριβῆ ἐρμηνείαν τοῦ ἐξεταζομένου οἰκονομικοῦ φαινομένου.

Καὶ ὥς πρὸς μὲν τὰ δύο πρῶτα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ τιθέμενον σκοπὸν, αἱ διαφωνίαι καὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων δικαιολογοῦνται, καθόσον δὲν πρόκειται περὶ ζητημάτων δυναμένων ἀντικειμενικῶς νὰ καθορισθοῦν· ὥς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν ὅμως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν θεωριῶν ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικότης εἶναι μία ;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἔθεσεν ἤδη, ὥς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἱστορικὴ σχολή, ἥτις, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεῦνης τῶν κλασικῶν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἰτιολογία τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ ἀνεύρεσις οἰκονομικῶν νόμων εἶναι ἀδύνατος ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, διὰ τοῦτο δὲ ἐτράπη εἰς τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῆς πραγματικότητος. Ἐν τούτοις ὅμως, παρὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν ταύτην ἀντίδρασιν, ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα ἐξηκολούθησε, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη ἀνεζωογονήθη ἔτι μᾶλλον, ἐνῶ ἀντιθέτως αἱ ἀντιλήψεις τῆς ἱστορικῆς σχολῆς, μετὰ πρόσκαιρον ἐπικράτησιν, ὑπεχώρησαν.

Ἐρωτᾶται ὁμως : εἶναι δυνατὴ ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ ἡ ἀνάπτυξις θετικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας ἢ ὄχι;

Ὁ Rickert λέγει ὅτι ἡ πραγματικότης γίνεται φύσις, ἐφ' ὅσον τὴν ἐξετάζομεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ γενικόν· γίνεται ἱστορία ἐφ' ὅσον τὴν ἐξετάζομεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἰδιαιτέρον.

Ἡ θεωρητικὴ οἰκονομικὴ ἐρευνᾷ ἀκριβῶς τὰ γενικὰ φαινόμενα ἐνὸς ἐμπειρικοῦ ἀντικειμένου τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Ἐπιζητεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὰ αἷτια, τὴν ἀλληλεξάρτησιν καὶ τὴν συνάρτησιν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐρευνᾷ δηλονότι τὴν κοινωνικοοικονομικὴν πραγματικότητα ὡς φύσιν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ θεωρητικὴ οἰκονομικὴ, μολονότι ἐρευνᾷ διάφορον ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον, τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, ἀπὸ τὸ ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν φύσιν, ἐν τούτοις ὁμοιάζει πρὸς ταύτας. Πράγματι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης ἐπὶ τῆς ἀλληλουχίας συναρτήσεως καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν γενικῶν φαινομένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου διατυπώνονται ὑπὸ τὴν μορφήν θεωριῶν, τὰς ὁποίας ἀποκαλοῦμεν καὶ νόμους. Οἱ οἰκονομικοὶ οὗτοι νόμοι, διὰ νὰ εἶναι ἀληθεῖς νόμοι, πρέπει νὰ ἰσχύουν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς φυσικοὺς. Ἀκριβῶς ὁμως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ οἰκονομικῶν καὶ φυσικῶν νόμων. Τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων δεόν νὰ διακρίνωμεν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Αἰσθη, εἰς λογικὴν καὶ ἐμπειρικὴν. Λογικῶς τόσον οἱ οἰκονομικοὶ ὅσον καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι ἔχουν ἀπόλυτον ἰσχύν, ἀνεξαρτήτως χρόνου, ἐμπειρικῶς ἐπίσης ἀμφότεραι αἱ κατηγορίαι τῶν νόμων ἰσχύουν ἐφ' ὅσον εἰς τὴν πραγματικότητα ὑφίστανται οἱ προϋποτιθέμενοι ὅροι. Ἐν τούτοις ὁμως ἀπὸ ἐμπειρικῆς ἀπόψεως ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ ἰσχύος φυσικῶν καὶ οἰκονομικῶν νόμων. Πράγματι, ἐνῶ ἐμπειρικῶς οἱ φυσικοὶ νόμοι παρουσιάζουν σταθερὰν ἰσχύν, οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι δεικνύουν περιορισμένην ἰσχύν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ φύσις εἶναι σχετικῶς σταθερά, εἰς τὴν πραγματικότητα δὲ ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἀπολύτως σταθερά, ἄρα σταθεραὶ παραμένουν καὶ αἱ προϋποθέσεις τῶν φυσικῶν νόμων. Ἀντιθέτως ὁμως ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία, ὡς κοινωνικὸν δημιούργημα τῶν ἀνθρώπων, διαρκῶς ἐξελλίσσεται, μεταβάλλονται δ' ὡς ἐκ τούτου καὶ αἱ προϋποθέσεις τῶν ἀνευρεθέντων οἰκονομικῶν νόμων.

Λόγῳ τῆς σταθερότητος τῆς φύσεως, αἱ αἰτιολογικαὶ καὶ συναρτησιακαὶ σχέσεις παρουσιάζονται εἰς τὴν φύσιν ὡς ἀμετάβλητοι, ὡς τοιαῦται δὲ γίνονται δεκταὶ καὶ αἱ διατυπώσου-

σαι αὐτάς φυσικαὶ θεωρίαι ἢ νόμοι. Αἱ ἴδιαι συναρτήσεις εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, λόγῳ τῆς διαρκοῦς ἐξελίξεως αὐτῆς, ἔχουν χαλαρὸν χαρακτῆρα, περιωρισμένην δὲ ἰσχὺν καὶ αἱ διατυπώνουσαι αὐτάς οἰκονομικαὶ θεωρίαι ἢ νόμοι.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι ἡ ἔρευνα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου κατ' ἀνάλογον πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας μέθοδον εἶναι μέχρις ἐνὸς σημείου δυνατὴ, συνεπῶς ὀφείλομεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δυνατὴ εἶναι καὶ μία θετικὴ οἰκονομικὴ θεωρία.

Ὅλιγον ἀνωτέρω διεπιστώσαμεν ὅτι εἰς τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν καταπλήσσειται τις ἐκ τοῦ πλήθους τῶν θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀναπτυχθῆ ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, μὲ περιεχόμενον πολλάκις ἐντελῶς ἀντίθετον. Ἡ πραγματικότης ὅμως εἶναι μία. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑποστηρίζομεν ὅτι ὑφίσταται μία θετικὴ οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη καθίσταται ἀνεξήγητον τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν θεωριῶν καὶ ἡ σύγχυσις ἣτις ἐπικρατεῖ ἐν σχέσει καὶ πρὸς αὐτὰ ἀκόμη τὰ θεμελιώδη ζητήματα.

Τὰ αἷτια εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι τὰ ἑξῆς :

Πρῶτον. Αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι. Τὸ ζήτημα τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν ὑπῆρξε καὶ εἶναι μία ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας αἰτίας συγχύσεως εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, οὕτω καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν εἶναι τὰ ἀπαραίτητα ἐπιστημονικὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων διενεργεῖται ἡ ἔρευνα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν φαινομένων. Ὡς θεμελιώδεις ἔννοιαι ἀναφέρονται συνήθως ἡ ἀξία, ἡ τιμή, αἱ ἀνάγκαι, τὰ ἀγαθὰ, ἡ παραγωγή, ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον, τὸ ἔδαφος, τὸ εἰσόδημα, τὸ χρῆμα κ. ἄ.

Ὁλόκληρος ἡ συζήτησις περιστρέφεται περὶ δύο ζητήματα : πρῶτον ποῖαι ἔννοιαι δεόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς θεμελιώδεις οἰκονομικαὶ ἔννοιαι καὶ δεύτερον πῶς δύνανται νὰ προσδιορισθοῦν αὗται ἀντικειμενικῶς. Ἐκαστος ἐκ τῶν οἰκονομολόγων τῶν ἀσχολησθέντων μὲ τὰ ζητήματα ταῦτα φρονεῖ ὅτι δίδει τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ὀρθὴν λύσιν, ἐνῶ ὑπάρχει πάντοτε εἰς ἄλλος ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ λύσις αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, ὅτι αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι εἶναι περισσότεραι ἢ ὀλιγώτεραι ἐκείνων τὰς ὁποίας ἀνέφερεν ὁ πρῶτος οἰκονομολόγος, ὅτι αὗται εἶναι πολὺ εὐρεῖαι ἢ πολὺ στεναί.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἔννοιαι αὗται περιέχουν στοιχεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ διατυπωθοῦν ἀντικειμενικῶς, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν τοῦ ἐρευνητοῦ. Ὡς

ἐκ τούτου φαίνεται λίαν παράδοξος ἡ προσπάθεια σοβαρῶν οἰκονομολόγων πρὸς ἀνεύρεσιν ἀντικειμενικῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν, βασιζομένων δῆθεν ἐπὶ φυσικῶν γεγονότων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἡ μεγάλη σημασία ἣτις ἀπεδόθη εἰς τὰς θεμελιώδεις ταύτας ἐννοίας τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ κατατρίβωνται πολλοὶ ἐπιστήμονες εἰς ἀτέρμονας συζητήσεις διὰ λέξεις ἀπὸ τὰς ὁποίας οὐδέποτε δύναται νὰ προκύψῃ ἀντικειμενικὸν ἀποτέλεσμα, νὰ λησμονοῦν δὲ τὸ κύριον καθήκον των, τὴν ἔρευναν τοῦτέστι τῶν κοινωνικοοικονομικῶν φαινομένων.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ὅλων εἶναι ὅτι πολλοὶ οἰκονομολογοὶ πρὸ πάσης ἐρεῦνης θέτουν ὠρισμένας θεμελιώδεις ἐννοίας, τὰς ὁποίας αὐθαιρέτως χαρακτηρίζουν ὡς ὀρθάς, κατόπιν δὲ προσπαθοῦν, ἐπὶ τῇ βάσει συνδυασμῶν τῶν ἐννοιῶν τούτων, νὰ δημιουργήσουν θεωρίας ἐρμηνευούσας δῆθεν τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα. Εἶναι φανερόν ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ πραγματικοῦ ἐκτροχιασμοῦ, ὀδηγοῦντος εἰς ἐπιστημονικὸν κυκεῶνα, καθόσον τοιαῦται θεωρίαι, βασιζόμεναι οὐχὶ ἐπὶ παρατηρήσεων συγκεκριμένων οἰκονομικῶν γεγονότων, ἀλλ' ἐπὶ συμπλεγμάτων ὑποκειμενικῶν ἐννοιῶν, δύνανται νὰ ἀναπτυχθοῦν ἀπειράριθμοι ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, χωρὶς καμμία ἐξ αὐτῶν νὰ δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐρμηνείαν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος.

Βεβαίως χωρὶς θεμελιώδεις ἐννοίας καθίσταται ἀνέφικτος ἡ ἔρευνα τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων· οὐδέποτε ὅμως πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὰ μέσα πρὸς τὸν σκοπόν, ὡς τοιαῦται δὲ δέον νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τῆς ἐρεῦνης καὶ οὐχὶ νὰ ὑποκαθιστοῦν ἢ νὰ συσκοτίζουν αὐτὴν ταύτην τὴν ἔρευναν.

Ἡ ἐκ τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν προερχομένη πολλακὴ σύγχυσις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἀθεράπευτος. Ἐφ' ὅσον ὁ οἰκονομολόγος ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αἱ ἐννοιαὶ αὗται ἀποτελοῦν ἀπλῶς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαλεῖα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, θὰ ἀποφύγῃ ἀσφαλῶς νὰ παρασυρθῇ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ποικιλομόρφους κενὰς θεωρίας, στηριζομένας ἐπὶ ὑποκειμενικῶν κατασκευασμάτων. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀσφαλεστέρα φαίνεται ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν χαράσσει ὁ Eucken, ὅστις τονίζει ὅτι σκοπιμώτερον εἶναι διὰ τὸν οἰκονομολόγον εἰς τὴν ἀρχὴν πάσης ἐρεῦνης νὰ χρησιμοποιοῖ ἐννοίας λαμβανομένας ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου,

τάς ὁποίας, σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἐργασίας, δύναται νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον.

Δεύτερον: Αἱ ὑποκειμενικαὶ ἀξιολογικαὶ κρίσεις. Μία ἐπιστήμη ἢ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς, ὀφείλει νὰ χωρήσῃ εἰς τὸν ἔργον τῆς ἄνευ προϋποθέσεώς τινος. Πέρα δηλαδὴ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ τρόπου, καὶ τῶν ὁρῶν τῆς ἐρέυνης, κάθε ἄλλη προϋπόθεσις ἀποτελεῖ πρόσκομμα εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ πραγματικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἢ δυναμένη νὰ καταλήξῃ εἰς θετικὰ συμπεράσματα, συνίσταται εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀλληλεξαρτήσεων καὶ συναρτήσεων διαφόρων οἰκονομικῶν γεγονότων, ὡς αὗται ἔχουν εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀδιαφοροῦσα πρὸς τὴν ἰδεολογίαν καὶ τὰς ὑποκειμενικὰς γενικῶς ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τοῦ συνδέσμου ἡμῶν πρὸς τὰ οἰκονομικὰ ταῦτα γεγονότα. Ἐκεῖνο τὸ ὑποῖον ἐξετάζει ἡ θετικὴ ἐπιστήμη συνίσταται εἰς τὸ πῶς εἶναι καὶ οὐχὶ εἰς τὸ πῶς πρέπει νὰ εἶναι

Εἰς τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν ἐγένοντο ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης πολλαὶ παρεκτροπαί. Σημαντικὸς δὲ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκονομολόγων, οἱ ὁποῖοι, ὑπὸ τὸ πρῖσμα μιᾶς προσωπικῆς ἰδεολογίας, ἠθέλησαν νὰ ἐρευνήσουν τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα. Ἡ ἔρευνα ὅμως τούτων δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς καθαρῶς ἐπιστημονικὴ, καθόσον οὐσιαστικῶς ἀποτελεῖ κρᾶμα ἐπιστήμης πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Ἐκεῖ ἔνθα ἡ τοιαύτη τακτικὴ ἔλαβε τὰς μεγαλυτέρας διαστάσεις εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος. Ἀνεπτύχθησαν πλεῖσται θεωρίαι, ἐρμηνεύουσαι δῆθεν τὰ οἰκονομικὰ γεγονότα, αἱ ὁποῖαι ὅμως οὐσιαστικῶς ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἰδεολογίαν τῶν ἐρευνητῶν, συντελοῦσαν εἰς τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος, ἀναλόγως τῆς ἀποχρώσεως τοῦ φακοῦ τῆς ἰδεολογίας.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὅλως ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ ὑφισταμένη ἄβυσσος ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐρέυνης μεταξὺ σοσιαλιστικῆς καὶ ἀστικῆς θεωρίας, παρὰ τὴν συμφωνίαν αὐτῶν τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ἀντικειμένου, ὅσον καὶ μεθόδου. Ὁ διχασμὸς οὗτος δὲν ὀφείλεται εἰς τι ἄλλο εἰμὴ εἰς τὴν διάφορον ἰδεολογίαν τῶν θεωρητικῶν τῶν δύο παρατάξεων, ἐκ τῆς ὁποίας οὔτοι, ἄλλοτε μὲν συνειδητῶς ἄλλοτε δὲ ἀσυναισθήτως ἐπηρεάζονται εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς τῶν ἐρέυνας, Οὕτως

οἱ σοσιαλισταί, ἀντιπαθοῦντες τὴν ἀτομιστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐπιθυμοῦντες ἐνδομύχως ὅπως αἱ μελέται τῶν καταδείξουν τὰς δυσαρμονίας αὐτῆς, παύουν νὰ εἶναι ἀμερόληπτοι καὶ ψυχροὶ ἐρευνηταί τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος καὶ μεταβάλλονται οὐσιαστικῶς εἰς κατηγοροὺς τοῦ ἀτομισμού. Ἀντιθέτως οἱ ἀστικοὶ οἰκονομολόγοι, συμπαθοῦντες τὴν ἀτομιστικὴν οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ ποθοῦντες ὅπως ἀνακαλύψουν ἀρμονίας εἰς αὐτήν, ἐρευνοῦν καὶ κρίνουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεροληπτικῶς, καθιστάμενοι οὕτως ἀπολογηταί τοῦ ἀτομισμού.

Τοιοιούτῳ τρόπῳ κατελήξαμεν σήμερον νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ πρόβλημα ἰδίᾳ τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος δύο κεχωρισμένα μονομερῆ ρεύματα θεωριῶν, περιέχοντα μῖγμα ὀρθῶν καὶ ἐσφαλμένων παρατηρήσεων. Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ ἡ σοσιαλιστικὴ θεωρία, ἡ ὁποία δέχεται ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὡς ἐπίσης ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς δὲν δημιουργοῦν ἀξίαν, τὸ δὲ δεύτερον ἡ ἀστικὴ θεωρία, ἡ ὁποία συγχέει τὴν συμβολὴν τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς μὲ τὰς ὑπηρεσίας τῶν κατόχων αὐτῶν. Ὅτι βεβαίως τοιούτου εἴδους κατευθύνσεις εἶναι ἀνίκανοι νὰ δημιουργήσουν θετικὴν ἐπιστήμην εἶναι εὐνόητον. Ὅτι ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ἰδίου ζητήματος εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ σειρὰ ἀντιμαχομένων θεωριῶν, ἀπεχουσῶν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, εἶναι ἐπίσης εὐνόητον.

Αἱ ὑποκειμενικαὶ ἀξιολογικαὶ κρίσεις, τόσον αἱ ἠθικῆς φύσεως ὅσον καὶ αἱ πολιτικῆς, εἶναι αὐθαίρετοι ἐκτιμήσεις τῶν διαφόρων γεγονότων, μὴ ἐπιδεχόμεναι ἀποδείξεώς τινος, πηγάζουσιν δὲ πάντοτε ἀπὸ μίαν προσωπικὴν ἰδεολογίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ζήτημα πίστεως. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν θέλομεν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν πραγματικὴν αἰτιολογίαν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ νὰ διατυπώσωμεν οἰκονομικοὺς νόμους, ὀφείλομεν νὰ προβαίνωμεν εἰς τὴν ἔρευναν μακρὰν πάσης προϋποθέσεως καὶ ἰδεολογίας.

Ἐν τούτοις ὁ βασικὸς οὗτος ὅρος πρὸς δημιουργίαν ἀπολύτως θετικῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ πλήρως, λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐρευνωμένου ἀντικειμένου. Πάντα σχεδὸν τὰ ἐξεταζόμενα οἰκονομικὰ προβλήματα σχετίζονται πρὸς τὸν κύκλον τῶν συμφερόντων καὶ πρὸς τὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἐρευνητοῦ. Τοιοιούτῳ τρόπῳ, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ οἰκονομολόγος εἰλικρινῶς ἐπιθυμῇ νὰ ἐξετάσῃ ψυ-

χρῶς καὶ ἀμερολήπτως τὰ ζητήματα, ἀσυναισθήτως ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἰδεολογίαν του. Οὐδεὶς ὑπάρχει δυνάμενος νὰ κρίνῃ ἐντελῶς ἀμερολήπτως, καθόσον, ὡς προσφυῶς παρατήρησεν ὁ Böhm Bawerk, εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας ἡ καρδιά τοῦ ἐρευνητοῦ προπορεύεται τῆς σκέψεως. Γενικῶς ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ ἐρευνητοῦ ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινωνικὴ του θέσις, ἡ οἰκονομικὴ του κατάστασις, ἡ μόρφωσίς του, τὸ περιβάλλον, ἡ θρησκεία, αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του, κλπ.

Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι εἶναι ἀνέφικτος ἡ δημιουργία μιᾶς ἰδεωδῶς θετικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν φροντίδα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων καὶ πρὸς δημιουργίαν ἀντικειμενικῆς ἐρεῦνης τῶν αἰτιολογικῶν συναρτησιακῶν σχέσεων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Τοῦναντίον ἡ προσπάθεια πρὸς ἀμερόληπτον καὶ ψυχρὰν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τούτων, καταβαλλομένη ὑπὸ πολλῶν συγχρόνως ἐπιστημόνων, δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀκριβῶν ἢ περίπου ἀκριβῶν θεωριῶν, ἔχουσῶν τυπικῶς ἰσχὺν οἰκονομικῶν νόμων.

Τρίτον. Τὸ πολὺπλοκον καὶ ρευστὸν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος καὶ ἡ ἐκ τούτου προερχομένη δυσκολία καθορισμοῦ τῶν ὅρων πρὸς λύσιν τῶν τιθεμένων προβλημάτων. Ὁ οἰκονομικὸς βίος παρουσιάζει ποικίλας καὶ πολυπλόκους ἐκφάνσεις, ταῦτοχρόνως δὲ συνεχῆ ἐξέλιξιν. Μέσα εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, τὸ ἔργον τοῦ οἰκονομολόγου, τοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἀνεύρεσιν πραγματικῶν συναρτήσεων καὶ ἀλληλουχιῶν μεταξὺ τῶν συνεχῶς ἐπαναλαμβανομένων οἰκονομικῶν φαινομένων, καθίσταται λίαν δυσχερές. Πράγματι, πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου, ὁ ἐρευνητὴς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διακρίνῃ μέσα εἰς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα τὰ γενικὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἅτινα τὸν ἐνδιαφέρουν καὶ νὰ ἀποχωρίσῃ ταῦτα ἀπὸ τὰ λοιπὰ, νὰ σχηματίσῃ μὲ ἄλλους λόγους τὸ γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον. Ἡ ἔρευνα ὅμως τῶν οὕτως ἀπομονωθέντων οἰκονομικῶν φαινομένων γίνεται ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους, τιθεμένους ἐπίσης ὑπὸ τοῦ οἰκονομολόγου. Ἡ ἐπιτυχία πλέον τῆς ἐρεῦνης καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν συναρτήσεων καὶ ἀλληλουχιῶν ἀπαντωμένων πράγματι καὶ εἰς τὸν συγκεκριμένον οἰκονομικὸν κόσμον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὀρθότητα τῶν τιθεμένων ὅρων. Ἐρευνα στηριζομένη ἐπὶ ἀνυπάρκτων εἰς τὴν πραγματικότητα ἢ μονομερῶν ὅρων θὰ καταλήξῃ εἰς συμπεράσματα καὶ θεωρίας ἀπομεμακρυσμένας τῆς ἐμπειρικῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ὁ Eucken διακρίνει ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τρεῖς περιπτώσεις ἐσφαλμένης τοποθετήσεως ὄρων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἔρευνα εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν. Ἡ πρώτη συναντᾶται εἰς τὴν θέσιν ὄρων ἀδυνάτων, ἡ δευτέρα εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ὄρων ἀπεχόντων τῆς πραγματικότητος περισσότερον τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὸν γνωσεολογικὸν σκοπὸν, καὶ ἡ τρίτη εἰς τὴν ἐκλογὴν ὄρων μονομερῶν.

Ἐὰν θελήσῃ τις νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἓνα μέγα ποσοστὸν τῆς δημιουργίας τῶν ποικилоμόρφων ἀντιμαχομένων θεωριῶν ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὀφείλεται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐσφαλμένων ὄρων κατὰ τὰς σχετικὰς ἐρεῦνας. Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ καὶ νὰ δημιουργῇ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ φθάσωμεν εἰς ἀκριβεῖς καὶ θετικὰς θεωρίας. Μία μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὄρων ἐρεύνης ἐκ μέρους τῶν οἰκονομολόγων δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀποτελέσματα γενόμενα δεκτὰ γενικῶς ἀπὸ τοὺς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν ἀκολουθοῦντας ἐπιστήμονας.

Ἄν τοῦτο δὲν συνέβῃ μέχρι σήμερον διὰ πολλὰ καὶ μάλιστα βασικὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι σχετικῶς νεαρά, οὐδεμία δὲ ἐπιστήμη ἠδυνήθη ἤδη εἰς τὰ πρῶτα βήματά της νὰ λύσῃ ὀρθῶς τὰ σπουδαιότερα καὶ δυσκολώτερα προβλήματα. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ βαθμιαίως, τοιαύτην δὲ πρόοδον εἰς τὰ ζητήματά της ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἰδίᾳ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον.

Τέταρτον. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς οἰκονομικῆς ἐρεύνης ἀποκλείεται ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ πειράματος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο συντελεῖ ὥστε εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομικὴν νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν σαφῶς μεταξὺ ὀρθοῦ καὶ ἐσφαλμένου. Πολλάκις μάλιστα, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἀπατᾷ, δύναται νὰ συμβῇ ὥστε μία θεωρία νὰ συμφωνῇ τυπικῶς μὲ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ ἐν τούτοις νὰ εἶναι ἐσφαλμένη, ἄλλη δέ, ἀντιθέτως, νὰ διαφωνῇ τυπικῶς μὲ ταῦτα καὶ νὰ εἶναι ἐν τούτοις ὀρθή.

Εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὅπου τὸ πείραμα εἶναι δυνατόν, ὅταν τοῦτο ἐπιτύχῃ, δίδει ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ διαφιλονικούμενον πρόβλημα καὶ παύουν αἱ διαφωνίαι καὶ διαμάχαι περὶ τούτου. Ἐχομεν πλεῖστα ὅσα παραδείγματα εἰς τὰς ἐπι-

στήμας ταύτας, τὰ ὅποια δεικνύουν ὅτι μεγάλοι ἐπιστημονικαὶ διαφοραὶ ἐξηγήθησαν καὶ πολλαὶ θεωρίαι ὀριστικῶς κατερρίφθησαν κατόπιν ἑνὸς ἐπιτυχοῦς πειράματος.

Εἰς τὴν θεωρητικὴν οἰκονομικὴν δὲν δύναται νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος περὶ πειράματος. Τινὲς ὁμιλοῦν περὶ πειραμάτων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς· ταῦτα ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθοῦν πραγματικῶς ὡς πειράματα, καθόσον πρόκειται περὶ κρατικῶν μέτρων, μὴ ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς προϋποθέσεις τοῦ πειράματος. Τὰ μόνα μέσα τὰ ὅποια ἀπομένουν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀκριβείας τῶν θεωριῶν εἶναι : **πρῶτον** ἡ στατιστικὴ, **δεύτερον** ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία καὶ **τρίτον** καὶ σπουδαιότερον ἡ ἀπ' εὐθείας παρατήρησις τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ παρακολούθησις τῆς ἰδίας συμπεριφορᾶς ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ὑποκειμένων τῆς οἰκονομίας.

Μεθ' ἱκανοποιήσεως ὀφείλει τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τόσον ἐκ μέρους τῶν διαφόρων Κρατῶν ὅσον καὶ ἐκ μέρους διεθνῶν καὶ ἄλλων ὀργανισμῶν ἤρχισε νὰ καλλιεργῇται ἐντόνως ἰδίᾳ ἡ οἰκονομικὴ στατιστικὴ. Μία ἀκριβὴς στατιστικὴ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ εἰς πολλὰς περιπτώσεις κριτήριον διὰ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας, ὡς ἐπίσης δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν πρὸς συμπλήρωσιν παλαιῶν ἢ καὶ ἀνάπτυξιν νέων θεωριῶν.

Συμπέρασμα

Ἐκ τῆς γενομένης ἀνασκοπήσεως προκύπτει ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν μέθοδον τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς. Ἡ διαφωνία ὅμως αὕτη ὀφείλεται οὐσιαστικῶς εἰς τὴν διαφορὰν τῶν τιθεμένων σκοπῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ὁ σκοπὸς ὅμως ποτὲ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ὡς ὀρθὸς ἢ ὡς ἐσφαλμένος, οἱ σκοποὶ εὐρίσκονται ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς. Εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης εἶναι ὁ καθεὶς ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσῃ ὅποιανδήποτε κατεύθυνσιν θέλει· αὐτὸ δὲν συμβαίνει μόνον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Ἐν τούτοις, ἐὰν λέγωμεν «ἐλευθέρως» δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν καὶ «ἀπολύτως» ἐλευθέρως, ἀλλὰ μόνον «σχετικῶς», καθόσον ἡ μακρὰ ἀπασχόλησις τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν διαφόρων φαινομένων τοῦ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ

κόσμου συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ὁρίων μεταξὺ τῶν διαφορῶν ἐπιστημῶν. Τὰ ὅρια ταῦτα, ὡς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπαρκῶς ἀνεπτύξαμεν, εἶναι βεβαίως ρευστά· πάντως ὅμως ἀποτελοῦν ἓνα περιορισμόν, τὸν ὁποῖον, ἐὰν θελήσῃ νὰ ὑπερπηδήσῃ ὁ ἐπιστήμων, ὁ ἐρευνῶν ἓνα ὠρισμένων κλάδων τῆς ἐπιστήμης, θὰ παύσῃ πλέον οὐσιαστικῶς ἀσχολούμενος μὲ τοῦτον καὶ θὰ εἰσέλθῃ εἰς ἕτερον κλάδον αὐτῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, τὰ ὅρια αὐτῆς καθορίζονται ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ γεγονότα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Τὰ οἰκονομικὰ ὅμως ταῦτα γεγονότα δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον διαφορῶν ἐρευνῶν, ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον θέτει εἰς τὴν ἐρευνάν του ὁ ἐπιστήμων. Ἀναλόγως λοιπὸν τῶν τιθεμένων σκοπῶν γεννῶνται καὶ αἱ διάφοροι κατευθύνσεις, μὲ ἰδιαίτερον γνωσεολογικὸν ἀντικείμενον καὶ ἰδίαν μέθοδον. Ὡς ἐπανειλημμένως ἐτονίσσαμεν, ἐπιστημονικῶς περὶ ἐσφαλμένου ἢ ὀρθοῦ σκοποῦ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος. Ἡ ἐπιστήμη ἀρχίζει μετὰ τὸν καθορισμόν τοῦ σκοποῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν μετὰ τὸν προσδιορισμόν τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς μεθόδου. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι, ἐὰν ἐπιστημονικῶς δὲν δύναται νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα τοῦτο, πάντως θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ ἀγνοηθοῦν λόγοι ἱστορικοὶ καὶ λόγοι παραδόσεως. Δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης μας, διὰ νὰ διαφωτισθῶμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐρωτῶμεν; πῶς ἐγεννήθη ἡ θεωρητικὴ κοινωνικὴ οἰκονομική;

Ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἐδημιουργήθη ἐκ λόγων πρακτικῶν. Τὴν ὥθησιν πρὸς τοῦτο ἔδωκεν ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐνιαίων ἐθνικῶν κρατῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν, ὁπότε τὰ ἐπικρατήσαντα ἐμποροκρατικὰ ρεύματα, ἐκ λόγων οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς πολιτικῆς, ἀνεκίνησαν τὸ ἐρώτημα « πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἓνας λαὸς πλούσιος ». Διὰ νὰ δοθῇ ὅμως ὀρθὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἐξετασθῇ ἡ φύσις καὶ τὰ παραγωγικὰ αἵτια τοῦ πλούτου. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγένετο ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἀπὸ διαφόρους ἐπιστήμονας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ οἱ δημιουργοὶ τῆς θεωρητικῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς. Εἰς τοῦτο, ὡς γνωστόν, συνέβαλον οἱ φυσιοκράται καὶ κατόπιν οἱ ἄλλοι κλασικοί, ἰδίᾳ δὲ ὁ Adam Smith καὶ ὁ Ricardo. Χαρακτηριστικὸς δὲ πρὸς τοῦτο εἶναι καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ

Adam Smith « Ἐρευνα ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν ἔθνων ».

Ἐκ τούτων γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτὸς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κατεύθυνσις τῶν κλασικῶν, τῶν ἐδραιωτῶν τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς. Αἰτιολογικὴ ἔρευνα τῶν γενικῶν φαινομένων τοῦ λαϊκοῦ πλούτου, τῆς ρυθμικότητος καὶ κανονικότητος τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἡ ἀνεύρεσις αἰτιολογικῶν νόμων, οἵτινες διέπουν τὸν οἰκονομικὸν βίον. Οἱ κλασικοὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ αἰτιολογίαν τῶν γενικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια διαρκῶς ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὸν ἐξελισσόμενον οἰκονομικὸν βίον, οὐχὶ δὲ εἰς τὰ εἰδικὰ καὶ τυχαῖα τοιαῦτα.

Ὡς παρατηρήσαμεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ κατεύθυνσις αὕτη τῶν κλασικῶν δὲν παρέμεινεν ὡς μοναδικὴ ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ. Ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς παρουσίασε μεταλλαγὰς καὶ μεταπτώσεις, σήμερον δὲ ἀκόμη ἐμφανίζει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ποικίλας μορφάς. Μέσα ὅμως εἰς τὴν πολυσχιδῇ ταύτην ἐξέλιξιν, διακρίνομεν πάντοτε ὡς ἐξέχουσαν καὶ ἐπικρατοῦσαν τὴν ὑπὸ τῶν κλασικῶν χαραχθεῖσαν κατεύθυνσιν. Σήμερον, ὁπότε γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ συνεργασίας οἰκονομικῆς θεωρίας καὶ οἰκονομικῆς πρακτικῆς καὶ περὶ χρησιμοποίησεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας διὰ πρακτικοὺς σκοποὺς, φρονοῦμεν ὅτι καθίσταται ἀκόμη ἐπιτακτικωτέρα ἡ ἔρευνα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν γεγονότων ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν κλασικῶν. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰ ὅποια κατέληξαν οὗτοι, τὰ ὅποια δύναται, λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς χρησιμοποίησεως τῆς μεθόδου τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς συναγωγῆς, νὰ ἀπέχουν ἐν πολλοῖς τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ περὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ἡ οἰκονομικὴ θεωρία καθῆκον ἔχει νὰ ἐρευνήσῃ τὸν οἰκονομικὸν βίον ὡς κοινωνικὸν φαινόμενον καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὴν ρυθμικότητα, τὰς συναρτήσεις, τὰς ἀλληλεξαρτήσεις καὶ ἀλληλουχίας, αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τῶν κανονικῶς ἐπαναλαμβανομένων κοινωνικοοικονομικῶν γεγονότων. Τοιαῦτα γεγονότα εἶναι κυρίως ὁ σχηματισμὸς τῶν τιμῶν καὶ ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς νεωτέρας ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς ἐρεῦνης εἶναι ὅτι αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων πρὸς μίαν μόνον, ἀλλὰ πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις. Ὡς ἀπεδείχθη, εἰς τὸν οἰκονομικὸν βίον δὲν ἔχομεν ἓν μόνον διηνεκὲς αἷτιον καὶ ἓν διηνεκὲς ἀποτέλεσμα,

ἀλλὰ σύμπλεγμα συναρτησιακῶν σχέσεων καὶ ἐξαρτήσεων. Δέον λοιπὸν νὰ ἐρευνῶνται πᾶσαι αἱ πλευραὶ τῶν συναρτήσεων καὶ ἀλληλουχιῶν, διὰ νὰ δοθῇ ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία εἰς τὰ ἐρευνώμενα κοινωνικοοικονομικὰ γεγονότα. Μία τοιαύτη ἔρευνα, καλλιεργουμένη ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνως ἐπιστήμονας, δύναται ἀσφαλῶς νὰ φθάσῃ βαθμηδόν, ἂν ὅχι εἰς ἀπολύτως, πάντως ὅμως εἰς περίπου θετικὰ καὶ ἀκριβῆ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια νὰ δύναται ἐπωφελῶς νὰ χρησιμοποιήσῃ τόσο ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ ὅσον καὶ ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία.

Ξενοφῶν Ε. Ζολώτας
